

джерелами влади бюрократії є її контроль над інформаційними потоками; та принципова обставина, що корпус чиновництва не залежить від політичних виборів і функціонує постійно; нарешті, її професіоналізм і до певної міри навіть роль «стражів національних інтересів».

4. Перспективи дослідження бюрократії в політологічних та міждисциплінарних дослідженнях включають вивчення взаємодії бюрократії з демократичними процесами, її впливу на участь громадян у прийнятті рішень та механізмів контролю й підзвітності бюрократії в ліберальних демократіях. Також важливим напрямом є аналіз ролі бюрократії в сприянні або стримуванні соціальних змін та її взаємодії з іншими владними структурами, зокрема, у контексті технократії та державного управління. Крім того, дослідження можуть зосередитися на порівнянні ефективності бюрократичних структур у різних країнах та їх впливі на економічні й соціальні показники, а також на аналізі бюрократичних реформ і впровадження приватних управлінських технологій у державному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мілл Д. Про свободу: Есе. Пер. з англ. Київ: Основи, 2001. 463 с.
2. Albrow M. Bureaucracy. London: The McMillan Press LTD, 1970. 157 p.
3. Burnham J. The Managerial Revolution: What is Happening in the World. New York: John Day Co. 1941. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.46583/2015.46583.Managerial-Revolution-What-Is-Happening-In-The-World>
4. Djilas M. The New Class: An Analysis of the Communist System. Harcourt Brace Jovanovich. New York : Praeger, 1957. 214 p.
5. Niskanen W. A. Bureaucracy and Public Economics. 2nd ed. Cheltenham: Edward Elgar, 1996. 320 p.
6. Trotsky L. Revolution Betrayed. What is the Soviet Union and where is it going? 1937. URL: <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1936/revbet/index.htm>
7. Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, 1905. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/weber/protestant-ethic/>

Радько Антон Ігорович,

студент 3-го курсу спеціальність «Політологія»

науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор

Токар Маріан Юрійович

ДОСВІД САКАРТВЕЛО ЧАСІВ КАХИ БЕНДУКІДЗЕ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ БОРОТЬБІ

Яким чином Сакартвело стала корумпованою країною? Сакартвело, або Грузія, як і всі інші держави, із досить давньої історією перебування у складі Російської Імперії та згодом Радянського Союзу, де зазнала асиміляції своєї

культури з імперською, народила своєрідну форму корупції у своєму соціумі, яка насправді мало чим відрізнялася від її класичних варіантів у інших країнах Закавказзя та Заходу. Але корупція в Сакартвело набула особливих складових, що відзначаються її унікальними витоками:

1) **Розвинений патримоніальний уклад кавказького соціуму.** Це означає, що грузинське суспільство протягом своєї національної історії існувало у формі мережі родин, що могли розростатися в клани, взаємопов'язаних кровними зобов'язаннями через шлюби та ведення спільного натурального господарства, традиціями гірських просторів та родинної міфології. Це створило систему, де держава та соціум працювали винятково для задоволення інтересів і потреб кланів сімейств, що активно боролися між собою за владу та майно, розоряючи країну, її природні ресурси та людський капітал. У такій конфігурації суспільства зловживання державними обов'язками щодо надання прерогативи певним родинам, що й є власне корупцією, стало пріоритетним і функціональним обов'язком багатьох поколінь правителів Сакартвело й до наших днів.

2) **Преміальний статус аграрної економіки Сакартвело у складі Рос. Імперії та Радянського Союзу.** Клімат і традиційна прихильність населення до сільського господарства зробило із цієї країни відмінне джерело фруктової, овочевої, чайної, м'ясної та виноробної продукції, яка була надзвичайним дефіцитом у СРСР та Російській Імперії через дисфункціональну й недиверсифіковану медіфеодальну або командно-адміністративну економіку, у складі яких вона перебувала послідовно з 1801 року. Постачаючи збіднілим частинам цих утворень описані продукти, вона почала отримувати великі й майже дармові гроші, які поступово бралися під контроль корумпованими кланами родин. Також варто згадати, що Сакартвело була для більшості громадян цих держав одною з єдиних можливостей побувати на морі та відчувати курортну атмосферу, тобто осередком розвитку дешевого туризму. В економіці та державному управлінні дармові гроші, що породжуються притоками фінансів експортом за сировинні належним чином неоподатковані або неперерозподілені прибутки, створюють умови для економіки, яка буде слабко індустріалізована та не забезпечуватиме належним заробітком своїх громадян і дасть можливості для перебрання державою прав і прибутків на сировинні гроші, що часто потім опиняються на особистих рахунках урядовців через корупційні схеми [5].

Які передумови склалися в Сакартвело для боротьби із корупцією? Уряд і соціум Сакартвело усвідомили необхідність протидії та викорінення корупції зі своєї країни тільки після розпаду Радянського Союзу, коли незалежна держава виявилася такою, що не має базових компетенцій для того, аби оперативно й професійно забезпечити мінімальний економічний добробут й соціально-фізичну безпеку своїх громадян, перетворившись на таку модель, що називають *failed state* («провальна держава» з англ.). Це відзначилося в таких речах:

1) Урядові служби та державні інституції як поліція перетворилися на організовані злочинні угруповання чи індивідуальних злочинців, що надавали свої послуги тільки за хабарі та вимагали стосунку до дотичних до них людей по зв'язкам.

2) Економіка країни за високих пострадянських податків, що ефективно не використовувалися, та розриву каналів збуту сировини, що приносили ключові прибутки, збідніла до катастрофічного стану, що річний ВВП на душу населення склав 750 доларів США станом на 2000 рік.

3) Система критичної інфраструктури в умовах краху бюджетної системи стала масово відключати свої послуги населенню Сакартвело.

4) Організована злочинність, підтримана недієздатними пострадянськими інститутами, стала системно тероризувати населення, аби зібрати з нього останні базові джерела існування [5].

У таких умовах корупція на всіх рівнях політичної системи Сакартвело протягом 1991 – 2003 років стала її функціональним рушієм існування.

За такої обстановки до влади протягом Революції Троянд у листопаді 2003 року прийшла команда лідера партії «Єдиний національний рух» Міхеїла Саакашвілі, яка запровадила пакет реформ, що здійснили потужний правий поворот Сакартвело у бік побудови держави із розвиненою ринковою економікою та конкурсною кадровою політикою [5].

Ідейним проектором та координатором цих реформ був Каха Бендкідзе, без якого більшість змін було б не здійснено .

Хто такий Каха Бендкідзе і що він запропонував робити із корупцією?

Передусім варто згадати, ким був Каха Бендкідзе? Він був ученим-біологом, підприємцем в Російській Федерації 1980 – 2000-х років на холдингу «Об'єднані машинобудівельні заводи» та людиною високої інтелектуальної культури і, на думку сучасників, легендарним державотворцем Сакартвело із наступним послужним списком:

➤ З 2004 до 2008 роки був міністром економіки Сакартвело та міністром із координації економічних реформ там само.

➤ З 2008 до 2009 роки був головою канцелярії уряду там само [1; 2; 3; 4].

Бендкідзе залишався завжди публічно відкритою та медійною особою, залишивши багато лекцій, інтерв'ю, законів, інших матеріалів, через які він щиро пропагував свою оригінальну систему поглядів на зміни в пострадянських країнах, що були здійснені в Сакартвело.

Бендкідзе тонко розумів витоки корупції в Сакартвельському соціумі та державі, тому він запропонував боротися із корупцією через такі речі, як:

1) **Дерегуляція.** Державний апарат має дистанціюватися від життя громадян там, де він не приносить їм користі, вигоди, безпеки тощо. Тобто не вигадувати, наприклад, для них обов'язків отримувати безмістовні дозволи на певну діяльність, брати й призначити податки з життєво необхідного для них прибутку, який не матиме прозорого та чіткого, вигідного для громадян призначення, не націоналізувати власність, що державі об'єктивно не потрібна для її основних завдань. Це знайшло своє активне вираження в Органічному Законі Грузії про економічні свободи. Цей елемент антикорупційної кампанії дозволив з принципових підстав скоротити неефективні державні витрати та стабілізувати бюджет, який не давав уже потенційних джерел для незаконного збагачення через передані державі кошти та матеріальну базу.

2) **Мінімалізм.** Радянський союз залишив для патримоніального Сакартвело велику бюрократичну машину, де кожний клан знайшов собі місце для беззмістовної роботи, за яку родичі отримували зарплатню і надалі могли за хабарі вирішити будь-яку проблему. Для виконання державою її базових функцій необхідно тільки мінімальні 10 відсотків від кількості її бюрократизованого персоналу в різних гілках влади. Таким чином буде мала кількість персоналу, яку буде легше контролювати, яка буде робити більше роботи, що згодом буде автоматизована, за яку вони будуть отримувати заслужену велику платню. Така схема фізично й ментально усуне мотивації та стимули для корумпованості чиновництва. Водночас це зробить його більш прозорим і контрольованим для притягнення до правосуддя.

3) **Сумління.** Бендукідзе належить фраза: «Продати усе, окрім сумління». Реформатор убачав, що велика кількість держвласності створює велику спокусу для її розкрадання й користування її прибутками чиновництвом та картелями, у які вони пов'язані, тому, розуміючи практичні економічні моделі, він просунув у Сакартвело 2000-х років програму масштабної приватизації на прозорих і рівноправних для всіх гравців умовах. Найбільше було продано держмайна установ, які не виконували ніякої суспільно важливої роботи для громадян. Головна ідея принципу сумління в антикорупційній політиці полягає в тому, аби віддати на сумління приватної ініціативи громадян ресурси, які держава може спокійно продати для того, аби вони принесли найбільше прибутку, особливо коли вони об'єктивно їй не потрібні для здійснення її базових задач.

4) **Чистка.** Бендукідзе передусім мав виробити систему реформ для пострадянської країни, яка фактично вмерла через надмірну кількість корупціонерів. Тому необхідно було чітко розпланувати, що робити з нинішніми і майбутніми корупціонерами, аби катастрофа не повторилася знову. Тому Бендукідзе провів в парламент Сакартвело законодавство, що регламентувало суворі покарання для тих, кого викрито в корупційних злочинах (здебільшого великі строки позбавлення волі із конфіскаціями), прозорий конкурсний добір на більшість посад в органи виконавчої та судової влади й масштабні звільнення тих держслужбовців, що могли бути запідозрені в корупції, але їхні функції не були корисними громадянам, тому їх було амністовано та звільнено разом із ліквідацією їхніх відомств. Отже, було проведено системну чистку від тих, хто вже завдав шкоди й встановлено запобіжники, аби не прийшли до посад такі самі [1; 2; 3;4].

Що сталося із Сакартвело внаслідок діяльності Бендукідзе? Сакартвело після антикорупційних реформ, спроектованих Кахою Бендукідзе, досяг наступних макроекономічних успіхів:

✓ З 2003 року ВВП на душу населення збільшилося в Сакартвело з 750 до 6000 доларів США станом на 2008 рік [7].

✓ Сакартвело 2003 року було на 127 місці зі 176 в Індексі сприйняття корупції Transparency Int. 2017-го він був уже 46-им [6].

Але, на думку багатьох експертів, «доктрина Бендукідзе» не була доведена до кінця, бо корупція була наразі подолана на низових, побутових, рівнях, але серед бізнес- та політеліт вона набула значного розростання. Тому для

Сакартвело ще залишається багато роботи з втілення положень досвіду й напрацювань свого легендарного реформатора [1; 2; 3; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Володимир Федорін. «Каха Бендукидзе: Може, в Україні політичний клас і бюрократія – зрощені?». *Українська правда*. Неділя, 13 листопада 2016, 15:10. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/13/7126674/> (дата перегляду: 19.02.2024)
2. «Главным вопросом было уничтожение коррупции»: Отрывок интервью Кахи Бендукидзе из книги «Дорога к свободе». *Meduza*. 5:36, 26 августа 2015. URL: <https://meduza.io/feature/2015/08/26/glavnym-voprosom-bylo-unichtozhenie-korrupsii> (дата перегляду: 19.02.2024)
3. Каха Бендукидзе о лидерах, чиновниках и коррупции. *delo.ua*. 14 ноября 2014. URL: <https://delo.ua/opinions/perly-kahi-bendukidze-o-liderah-chinovnikah-i-korrupsii-283336/> (дата перегляду: 19.02.2024)
4. Каха Бендукидзе: Що більше законів – то більше корупції. *LB.ua*. 17 червня 2014, 11:10. URL: https://lb.ua/economics/2014/06/17/269941_kaha_bendukidze_chem_bolshe_zakonov.html (дата перегляду: 19.02.2024)
5. Максим Кац. Грузия доказала, что менталитета не существует / @Max_Katz. YouTube-channel. Video. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rbA31D1AWuE> (дата перегляду: 19.02.2024)
6. Transparency International. CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата перегляду: 19.02.2024)
7. ВВП ГРУЗИИ: ОБЪЕМ, ТЕМПЫ РОСТА, НА ДУШУ НАСЕЛЕНИЯ, СТРУКТУРА. TAKE-PROFIT.ORG. URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/georgia/> (дата перегляду: 19.02.2024)

Шумський Іван Олександрович

студент 2 курсу, спеціальність «Політологія»

науковий керівник: кандидат філософських наук

Буркало Валентин Васильович

КЛАСИЧНІ ТЕОРІЇ «КРИЗИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ»

Післявоєнна епоха багатьма дослідниками вважається справжнім золотим віком партій, що процвітали на тлі отримання загального виборчого права та масової участі громадян у партійному житті. Проте в 1960-х роках вчені почали спостерігати серію трансформаційних процесів у політичних партіях і партійних системах Північної Америки та Європи, які часто називають кризою чи занепадом партій. Попри давню відомість цього феномена, спостереження та політичні процеси, які охоплює теорія кризи політичних партій, все ще присутні в сучасних партійних системах, а в деяких випадках і поглиблюються.

В західній політичній науці щодо феномену кризи партій переважно вживається термін «занепад партій» («decline of the party»), тому в подальшому вживатимемо його взаємозамінно з терміном «криза партій».